

УДК 342.1

DOI 10.31732/2708-339X-2026-19-A13

СУЧАСНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ТА ПІДРИВУ ПРОЦЕСІВ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Гуменюк В.В.,

заслужений юрист України, кандидат юридичних наук, міжнародний викладач/старший дослідник, доцент, кафедра теорії та історії держави і права, Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: HumeniukVV@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8562-4389>
Web of Science ResearcherID: GPK-5326-2022

MODERN TERRORISM AS A TOOL FOR DESTABILIZATION AND UNDERMINING STATE-BUILDING PROCESSES

Gumenyuk V.V.,

Honored Lawyer of Ukraine, PhD in Law, International Lecturer/Senior Researcher, Associate Professor of Theory and History of State and Law «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: HumeniukVV@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8562-4389>
Web of Science ResearcherID: GPK-5326-2022

Анотація. У статті здійснено комплексне дослідження еволюції феномену сучасного тероризму, який у XXI столітті трансформувався з діяльності недержавних акторів у багатовимірний інструмент реалізації державної політики, спрямованої на підриг суверенітету, дестабілізацію політико-правових систем та руйнування інституційних основ державності. Розкрито сутність концепції «гібридної агресії» як поєднання традиційних воєнних засобів із асиметричними формами впливу, включаючи застосування приватних військових компаній, інфраструктурний та кібертероризм, а також масштабні інформаційно-психологічні операції.

На основі аналізу положень Женевської декларації про тероризм 1987 року, Документа Монтре, Римського статуту Міжнародного кримінального суду та норм міжнародного гуманітарного і міжнародного кримінального права обґрунтовано можливість кваліфікації відповідних діянь як форм державного терору. Доведено, що залучення приватних військових компаній не усуває міжнародно-правової відповідальності держави, а застосування доктрини «відповідальності начальника» створює належні підстави для притягнення до відповідальності вищого політичного та військового керівництва.

Запропоновано авторське визначення поняття «державний тероризм» як системної діяльності держави або підконтрольних їй суб'єктів, спрямованої на застосування насильства чи загрози його застосування з метою досягнення політичних цілей шляхом залякування населення та підриг функціонування державних інститутів. Обґрунтовано, що атаки на критичну інфраструктуру, цивільне населення та інформаційний простір у контексті збройної агресії Російської Федерації проти України можуть бути кваліфіковані як воєнні злочини та злочини проти людяності. Зроблено висновок про необхідність активного застосування механізмів універсальної юрисдикції та міжнародного правосуддя для належної правової оцінки та притягнення до відповідальності за політику державного терору.

Ключові слова: державний тероризм, тероризм, інфраструктурний терор, гібридна агресія, державотворення, територія, державно-правова основа, нормативно-правові акти, законодавча діяльність, Документ Монтре, Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду, міжнародне кримінальне право.

Формул: 0; **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 4.

Abstract. The article examines the transformation of modern terrorism, which in the 21st century has evolved beyond the activities of radical groups into a complex instrument of state policy aimed at destabilizing sovereign states, undermining their institutional capacity, and disrupting state-building processes. Particular

attention is paid to the strategy of “hybrid aggression,” within which aggressor states combine conventional military means with covert forms of violence, including the use of private military companies, infrastructure sabotage, cyberattacks, and large-scale information and psychological operations. It is argued that such actions are systematic in nature and are intended not only to cause physical destruction but also to generate public panic, demoralize the population, and erode the foundations of state sovereignty.

The study provides a legal qualification of these forms of violence through the prism of the 1987 Geneva Declaration on Terrorism, the Montreux Document, the Rome Statute of the International Criminal Court, as well as norms of international humanitarian and international criminal law. It is demonstrated that the use of private military companies does not exempt a state from international legal responsibility, while the doctrine of command responsibility establishes a legal basis for holding high-ranking political and military leadership accountable for acts of state terror. The author proposes a definition of “state terrorism” and substantiates that attacks on critical infrastructure and civilians in the context of Russia’s aggression against Ukraine may qualify as war crimes and crimes against humanity. It is concluded that effective protection of Ukrainian statehood requires not only military resistance but also the systematic use of international legal mechanisms, including universal jurisdiction, to ensure accountability for state-sponsored terror.

Keywords: state terrorism, terrorism, infrastructure terror, hybrid aggression, state formation, territory, state and legal basis, regulatory and legal acts, legislative activity, Montreux Document, Rome Statute of the International Criminal Court, international criminal law.

Formulas: 0; fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 4.

Постановка проблеми. Сучасні збройні конфлікти демонструють докорінну зміну природи тероризму: з інструменту маргіналізованих недержавних суб’єктів або радикальних угруповань він еволюціонував у комплексний механізм державної політики. Сьогодні державний тероризм спрямований на дестабілізацію суверенних держав та підрив фундаментальних процесів державотворення. Держави-агресори все частіше вдаються до стратегії «гібридної агресії», уникаючи прямої конвенційної конфронтації. Натомість вони делегують застосування насильства так званим «приватним військовим компаніям» та використовують кіберпростір для атак на критичну інфраструктуру. Головна мета такої тактики – розмивання базової ознаки держави як легітимне застосування сили, уникнення міжнародно-правової відповідальності та маскування актів державного тероризму під комерційну діяльність чи внутрішні конфлікти.

У цьому контексті виникає складна юридична та практична проблема. З одного боку, масштабні інформаційно-психологічні операції, поєднані з кінетичним та інфраструктурним терором, завдають нищівного удару по соціальній згуртованості Української нації та інституційній стійкості держави. З іншого боку, відсутність єдиного універсального визначення «державного тероризму» в міжнародному праві створює ілюзію правового вакууму,

яким намагаються скористатися держави-спонсори тероризму. Відтак, критичної актуальності набуває завдання правової науки щодо імплементації та застосування чинного інструментарію міжнародного гуманітарного та кримінального права до новітніх форм збройного насильства. Для вітчизняного державотворення вирішення цієї проблеми є не лише теоретичним викликом, а й екзистенційною необхідністю, оскільки чітка міжнародно-правова ідентифікація таких дій як найтяжчих злочинів є єдиним шляхом до притягнення агресора до відповідальності та захисту державного суверенітету.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика еволюції міжнародного тероризму, гібридної агресії та функціонування приватних військових компаній перебуває в центрі постійної уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців у сфері міжнародного, кримінального права та теорії держави, серед яких варто виокремити праці А. Француза, Т. Француз-Яковець, В. Антипенка, В. Василенка та інших науковців. Водночас, недостатньо вивченим залишається питання комплексної юридичної кваліфікації сучасного державного тероризму, включаючи інфраструктурний терор, кібератаки та маскування під комерційну діяльність приватних військових компаній, саме як цілеспрямованого інструменту системної дестабілізації та підриву фундаментальних

процесів державотворення. Потребує подальшого концептуального розроблення проблематика застосування концепції «відповідальності начальника» та положень Документа Монтре до дій вищого військово-політичного керівництва держави-агресора в умовах гібридної війни проти України.

Постановка завдання. Головною метою статті є комплексний теоретико-правовий аналіз еволюції сучасного державного тероризму як інструменту системної дестабілізації та підриву процесів державотворення, а також обґрунтування міжнародно-правових механізмів притягнення до відповідальності держави-агресора та її вищого військово-політичного керівництва за вчинення актів гібридної агресії. Відповідно до поставленої мети, у процесі дослідження необхідно вирішити такі основні завдання: дослідити трансформацію тероризму з діяльності недержавних суб'єктів у цілеспрямовану державну політику, що реалізується через приватні військові компанії, масштабні інформаційно-психологічні операції та кіберпростір; здійснити аналіз здатність існуючої системи міжнародного гуманітарного та кримінального права дати належну юридичну кваліфікацію актам інфраструктурного терору та діям приватних військових компаній; довести наявність прямої кримінальної відповідальності організаторів державного тероризму на найвищому рівні на основі концепції «відповідальності начальника»; сформулювати комплексне визначення поняття «державний тероризм» у контексті сучасних викликів для національного суверенітету та інституційної стійкості Української нації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні збройні конфлікти демонструють докорінну зміну природи тероризму. Якщо раніше терористичні акти переважно асоціювалися з діяльністю маргіналізованих недержавних суб'єктів або радикальних угруповань, то сьогодні тероризм еволюціонував у комплексний інструмент державної політики, спрямований на дестабілізацію суверенних держав та підрив фундаментальних процесів

державотворення. Держави-агресори все частіше уникають прямої конвенційної конфронтації, делегуючи застосування насильства так званим «приватним військовим компаніям» та використовуючи кіберпростір для атак на критичну інфраструктуру. Така стратегія «гібридної агресії» має на меті розмивання відповідальності на міжнародній арені та маскування актів державного тероризму під комерційну діяльність чи внутрішні конфлікти.

Проте міжнародне право не є безсилим перед цими викликами. Попри відсутність єдиного універсального визначення державного тероризму (хоча ознаки містяться у Женевській Декларації про тероризм від 29 травня 1987 року [1]), існуюча система міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права містить достатній інструментарій для притягнення до відповідальності як безпосередніх виконавців, так і держав-спонсорів тероризму. Ключовим завданням сучасної правової науки є застосування чинних норм до новітніх форм збройного насильства.

У Женевській Декларації про тероризм від 29 травня 1987 року вказується, що державний тероризм проявляється у: практиці поліцейської держави проти власного народу з метою домінування через залякування шляхом стеження, зриву групових зустрічей, контролю над засобами масової інформації, побиття, тортури, неправдиві та масові арешти, хибні звинувачення та чутки, показові суди, вбивства, страт без належного судового розгляду та смертної кари; введення або транспортування ядерної зброї державою на територію чи територіальні води інших держав або через них, або в міжнародні води; військові навчання, маневри або військові ігри, що проводяться однією державою поблизу іншої держави з метою загрози політичній незалежності чи територіальній цілісності цієї іншої держави (наприклад, у Гондурасі, в Кореї, в затоці Сірт); збройний напад військових сил держави на цілі, що наражають на небезпеку цивільне населення, що проживає в іншій

державі (наприклад, бомбардування Бенгази, Тріполі та Тунісу, сіл друзів у Лівані та курдських сіл); створення та підтримка державою збройних сил найманців з метою підризу суверенітету іншої держави (наприклад, проти Нікарагуа); вбивства, замаху на вбивство та змови, спрямовані державою проти посадових осіб інших держав або національно-визвольних рухів, незалежно від того, чи здійснюються вони шляхом військового удару, підрозділів спеціального призначення чи таємних операцій «розвідувальних сил» чи їхніх сторонніх агентів (наприклад, ЦРУ проти нікарагуанських політиків, родини Каддафі, Ясіра Арафата); таємні операції «розвідки» або інших сил держави, спрямовані на дестабілізацію або підризу іншої держави, національно-визвольних рухів або міжнародного руху за мир (наприклад, бомбардування «Веселкового воїна»); дезінформаційні кампанії, що проводяться державою, незалежно від того, чи спрямовані вони на дестабілізацію іншої держави, чи на зміцнення громадської підтримки економічної, політичної чи військової сили чи залякування, спрямованих проти іншої держави; продаж зброї, який підтримує продовження регіональних війн та гальмує пошук політичних рішень міжнародних суперечок; скасування громадянських прав, громадянських свобод, конституційних гарантій та верховенства права під приводом нібито боротьби з тероризмом; та розробка, випробування та розгортання ядерних та космічних збройних систем, які за будь-яких обставин збільшують ймовірність геноциду та екоциду, водночас прирікаючи бідних на постійні страждання, а все людство – на стан постійного страху [1].

З огляду на зазначене, критичного значення набуває аналіз положень Документа Монтре від 17 вересня 2008 року щодо відповідних міжнародно-правових зобов'язань та належної практики для держав, пов'язаних з діяльністю приватних військових та охоронних компаній під час збройного конфлікту (далі – Документ Монтре) [2] та Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду від 17 липня 1998 року [3] в контексті їх здатності дати належну юридичну кваліфікацію діям приватних

військових компаній та актам інфраструктурного терору.

Відповідно до пункту 7 підрозділу А розділу 1 Документа Монтре, хоча вступ у договірні відносини саме по собі не несе відповідальності Договірних Держав, останні несуть відповідальність за порушення міжнародного гуманітарного права, права прав людини або інших норм міжнародного права, скоєні приватними військовими та охоронними компаніями або їхнім персоналом, якщо такі порушення відносяться до Договірної Держави відповідно до звичаєвого міжнародного права, зокрема, якщо вони: включені державою до складу її регулярних збройних сил відповідно до її внутрішнього законодавства; є членами організованих збройних сил, груп або підрозділів під командуванням, відповідальним перед державою; уповноважені здійснювати елементи державної влади, якщо вони діють у цій якості (тобто офіційно уповноважені законом або нормативним актом виконувати функції, які зазвичай виконують органи держави); або фактично діють за вказівками держави (тобто держава спеціально вказала поведінку приватного суб'єкта) або під її керівництвом чи контролем (тобто фактичне здійснення ефективного контролю державою над поведінкою приватного суб'єкта) [2].

У цьому пункті Документа Монтре чітко зазначено, що держава несе міжнародно-правову відповідальність за порушення, вчинені приватними військовими компаніями, якщо ці компанії фактично діють за вказівками держави або перебувають під її керівництвом чи контролем. Дії сучасних російських приватних військових компаній підпадають під цей критерій, а отже, їхні акти залякування та насильства юридично є актами державного тероризму.

Згідно з пунктом 27 підрозділу F розділу 1 Документа Монтре начальники персоналу приватних військових та охоронних компаній, такі як державні службовці, незалежно від того, чи є вони військовими командирами чи цивільними начальниками, або директори чи керівники приватних військових та охоронних компаній, можуть нести відповідальність за злочини згідно з міжнародним правом,

скоєні персоналом приватних військових та охоронних компаній під їхнім ефективним керівництвом та контролем, в результаті нездатності належним чином здійснювати контроль над ними відповідно до норм міжнародного права. Відповідальність начальника не настає виключно на підставі контракту [2].

Документ Монтре фіксує, що державні посадовці та військові командири несуть відповідальність за злочини за міжнародним правом, вчинені персоналом приватних військових компаній, якщо вони мали над ними ефективну владу та контроль. Відтак, організатори державного тероризму на найвищому рівні не зможуть сховатися за статусом «приватних контрактів».

Пунктами 5, 6 підрозділу А, пунктами 20, 21 підрозділу D розділу 1 Документа Монтре Договірні зазначено, що держави зобов'язані прийняти будь-яке законодавство, необхідне для забезпечення ефективних кримінальних санкцій для осіб, які вчиняють або наказують вчинити серйозні порушення Женевських конвенцій та, де це застосовується, Додаткового протоколу I, а також зобов'язані розшукувати осіб, яких ймовірно вчинили або наказали вчинити такі серйозні порушення, та притягувати таких осіб, незалежно від їхнього громадянства, до власних судів. Вони також можуть, якщо вони цього бажають, та відповідно до положень свого власного законодавства, передавати таких осіб для суду іншій відповідній державі, за умови, що така держава навела *prima facie* випадок, або міжнародному кримінальному трибуналу. Договірні держави також зобов'язані розслідувати та, як того вимагає міжнародне право, або іншим чином, за потреби, переслідувати, екстрадувати або передавати осіб, підозрюваних у вчиненні інших злочинів за міжнародним правом, таких як тортури або захоплення заручників, відповідно до своїх зобов'язань за міжнародним правом. Такі судові переслідування повинні здійснюватися відповідно до міжнародного права, що передбачає справедливий суд,

пам'ятаючи про те, що санкції повинні відповідати тяжкості злочину. Усі інші держави зобов'язані прийняти будь-яке законодавство, необхідне для забезпечення ефективних кримінальних санкцій для осіб, які вчиняють або наказують вчинити серйозні порушення Женевських конвенцій та, де це застосовується, Додаткового протоколу I, а також зобов'язані розшукувати осіб, яких ймовірно вчинили або наказали вчинити такі серйозні порушення, та притягувати таких осіб, незалежно від їхнього громадянства, до своїх власних судів. Вони також можуть, якщо вони цього бажають, та відповідно до положень свого власного законодавства, передавати таких осіб для суду іншій відповідній державі, за умови, що така держава навела *prima facie* випадок, або міжнародному кримінальному трибуналу. Усі інші держави також зобов'язані розслідувати та, як того вимагає міжнародне право, або іншим чином, за потреби, переслідувати, екстрадувати або передавати осіб, підозрюваних у вчиненні інших злочинів за міжнародним правом, таких як тортури або захоплення заручників, відповідно до своїх зобов'язань за міжнародним правом. Такі судові переслідування повинні здійснюватися відповідно до міжнародного права, що передбачає справедливий суд, пам'ятаючи про те, що санкції повинні відповідати тяжкості злочину [2].

Зазначені пункти Документа Монтре зобов'язують держави (не лише ті, що наймають приватні військові компанії, а й усі інші держави) розслідувати, екстрадувати або судити осіб, підозрюваних у злочинах за міжнародним правом за тортури, захоплення заручників (що є класичними методами терористів) та підкріплює, що тероризм за допомогою приватних військових компаній має переслідуватися за принципом універсальної юрисдикції.

Відповідно до пункту 24, 25, 26 підрозділу F розділу 1 Документа Монтре статус персоналу приватних військово-охоронних компаній визначається міжнародним гуманітарним правом у

кожному окремому випадку, зокрема відповідно до характеру та обставин функцій, у яких вони беруть участь. Якщо вони є цивільними особами згідно з міжнародним гуманітарним правом, персонал ПВОК не може бути об'єктом нападу, якщо тільки вони не беруть безпосередньої участі у бойових діях. Персонал приватних військових та охоронних компаній: зобов'язаний, незалежно від свого статусу, дотримуватися чинного міжнародного гуманітарного права; захищений як цивільні особи згідно з міжнародним гуманітарним правом, якщо тільки вони не включені до складу регулярних збройних сил держави або не є членами організованих збройних сил, груп чи підрозділів під командуванням, відповідальним перед державою; або іншим чином не втрачають свій захист, як це визначено міжнародним гуманітарним правом; мають право на статус військовополоненого у міжнародному збройному конфлікті, якщо вони є особами, що супроводжують збройні сили та відповідають вимогам статті 4А(4) Третьої Женевської конвенції; у тій мірі, в якій вони здійснюють державні повноваження, повинні дотримуватися зобов'язань держави згідно з міжнародним правом у галузі прав людини; підлягають кримінальному переслідуванню, якщо вони вчиняють дії, визнані злочинами згідно з чинним національним або міжнародним правом [2].

Документ Монтре, зокрема вказує, що персонал приватних військових компаній не має автоматичного імунітету. Якщо вони беруть безпосередню участь у бойових діях або здійснюють теракти, не будучи офіційно інкорпорованими до регулярних збройних сил держави, вони втрачають захист і підлягають кримінальному переслідуванню за національним або міжнародним правом. Вони є не інструментом ведення конвенційної війни, а злочинцями.

Згідно з пунктом 2 підрозділу А розділу 1 Документа Монтре Договірні держави зобов'язані не укладати договори з приватними військовими та охоронними компаніями на здійснення діяльності, яку

міжнародне гуманітарне право прямо покладає на державного агента або орган влади, такої як здійснення повноважень відповідального співробітника щодо таборів для військовополонених або місць інтернування цивільних осіб відповідно до Женевських конвенцій [2].

Документ Монтре встановлює, що існують певні функції, які держава не має права передавати приватним військовим компаніям, а саме: діяльність, яку міжнародне гуманітарне право прямо покладає на державні органи. Передача повноважень на застосування збройної сили нерегульованим угрупованням розмиває базовий принцип суверенітету – державну монополію на легітимне насильство, що прямо веде до дестабілізації.

Відповідно до частини третьої статті 25 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду особа підлягає кримінальній відповідальності й покаранню за злочин, що підпадає під юрисдикцію Суду, якщо ця особа: вчиняє такий злочин особисто, спільно з іншою особою або через іншу особу, незалежно від того, чи підлягає ця інша особа кримінальній відповідальності; наказує, підбурює або спонукає до вчинення такого злочину, якщо він фактично вчиняється або здійснюється замах на його вчинення; з метою сприяння вчиненню такого злочину здійснює пособництво, підбурювання чи в будь-який інший спосіб сприяє його вчиненню або замаху на нього, включаючи надання засобів для його вчинення; будь-яким іншим чином сприяє вчиненню або замаху на вчинення такого злочину групою осіб, які діють зі спільною метою. Таке сприяння повинно здійснюватися умисно та: з метою сприяння злочинній діяльності чи досягненню злочинної мети групи в тих випадках, коли така діяльність чи мета пов'язана з учиненням злочину, що підпадає під юрисдикцію Суду; або з усвідомленням умислу групи вчинити злочин; стосовно злочину геноциду, прямо та публічно закликає інших до вчинення геноциду; здійснює замах на вчинення такого злочину, вчиняючи дію, яка є істотним кроком у його вчиненні, однак

злочин виявляється незакінченим через обставини, що не залежать від намірів цієї особи. Однак особа, яка відмовляється від спроби вчинити злочин або іншим чином запобігає закінченню злочину, не підлягає покаранню відповідно до цього Статуту за замах на вчинення цього злочину, якщо ця особа повністю і добровільно відмовилася від злочинної мети [3].

Отже, це пряма юридична кваліфікація дій держави-спонсора тероризму. Встановлюється відповідальність для тих, хто «з метою сприяння вчиненню такого злочину здійснює пособництво, підбурювання чи в будь-який інший спосіб сприяє його вчиненню або замаху на нього, включаючи надання засобів для його вчинення», що, своєю чергою, є фінансування, озброєння та логістична підтримка приватних військових компаній. При цьому, криміналізується сприяння групі осіб, які діють зі спільною злочинною метою.

Згідно зі статтею 28 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду на додаток до інших підстав кримінальної відповідальності згідно з цим Статутом за злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду, військовий командир або особа, яка фактично діє як військовий командир, підлягає кримінальній відповідальності за злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду, вчинені силами, які перебувають під його чи її фактичним командуванням і контролем або, залежно від обставин, під його чи її фактичною владою і контролем, в результаті нездійснення ним або нею належного контролю над такими силами у випадках, коли: такий військовий командир чи така особа або знала, або за існуючих обставин на той момент повинна була знати, що ці сили вчиняли чи мали намір вчинити такі злочини; та такий військовий командир або така особа не вжила всіх необхідних і розумних заходів у межах його або її повноважень для недопущення чи припинення їх учинення або для передачі цього питання до компетентних органів для розслідування та кримінального переслідування. При цьому, стосовно відносин начальника й підлеглого, не

описаних у пункті (а), начальник підлягає кримінальній відповідальності за злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду, вчинені підлеглими, які перебувають під його чи її фактичною владою і контролем, у результаті нездійснення ним чи нею належного контролю над такими підлеглими у випадках, коли: начальник або знав, або свідомо проігнорував інформацію, яка явно вказувала на те, що підлеглі вчиняли чи мали намір вчинити такі злочини; злочини стосувалися діяльності, що підпадає під фактичну відповідальність і контроль начальника; та начальник не вжив усіх необхідних і розумних заходів у межах його чи її повноважень для недопущення чи припинення їх учинення або для передачі цього питання до компетентних органів для розслідування та кримінального переслідування [3].

Вказана концепція «відповідальності начальника» доводить, що вище політичне та військове керівництво держави-агресора несе пряму кримінальну відповідальність за теракти, вчинені приватними військовими компаніями, якщо ці сили перебувають під їхньою фактичною владою і контролем.

Напад, спрямований проти будь-якого цивільного населення, означає лінію поведінки, що включає багаторазове вчинення діянь, зазначених у пункті 1, проти будь-якого цивільного населення в рамках проведення політики держави або організації, спрямованої на вчинення такого нападу, чи з метою сприяння реалізації такої політики (підпункт а пункту 2 статті 7 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду) [3].

Вказана стаття визначає злочини проти людяності, оскільки напад на цивільних вважається таким, якщо він здійснюється «в рамках проведення політики держави або організації», що доводить, що сучасний тероризм – це не хаотичні дії одинаків, а цілеспрямована державна політика дестабілізації.

Стаття 8 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду визначає положення про воєнні злочини.

У разі збройного конфлікту неміжнародного характеру, грубі порушення статті 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме: будь-яке з таких діянь, вчинених стосовно осіб, які не беруть активної участі у бойових діях, у тому числі військовослужбовців, що склали зброю, та осіб, виведених зі строю в результаті хвороби, поранень, тримання під вартою чи з будь-якої іншої причини: посягання на життя й фізичну недоторканність, зокрема вбивство в будь-якій формі, каліцтво, жорстоке поводження та катування; посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе поводження; захоплення заручників; ухвалення вироків і приведення їх до виконання без попереднього рішення, ухваленого створеним у встановленому порядку судом, який забезпечує дотримання всіх судових гарантій, які загально визнані обов'язковими (підпункт с пункту 2 статті 8 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду). Інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються у збройних конфліктах неміжнародного характеру в установлених рамках міжнародного права, а саме: будь-яке з таких діянь: умисне спрямування нападів на цивільне населення як таке або на окремих цивільних осіб, які не беруть безпосередньої участі у бойових діях; умисне спрямування нападів на будівлі, матеріали, медичні установи й транспортні засоби, а також персонал, що використовує згідно з міжнародним правом розпізнавальні емблеми, передбачені Женевськими конвенціями; умисне спрямування нападів на персонал, об'єкти, матеріали, підрозділи або транспортні засоби, задіяні в наданні гуманітарної допомоги чи в місії з підтримання миру відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, доки вони мають право на захист, яким користуються цивільні особи або цивільні об'єкти згідно з міжнародним правом збройних конфліктів; умисне спрямування нападів на будівлі, призначені для релігійних, освітніх, мистецьких, наукових чи благодійних цілей, на історичні пам'ятники,

госпіталі та місця зосередження хворих і поранених за умови, що вони не є військовими цілями; розграбування міста або населеного пункту, навіть якщо його захоплено штурмом; згвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, як вона визначена в підпункті (f) пункту 2 статті 7, примусова стерилізація та будь-яка інша форма сексуального насильства, яка також становить грубе порушення статті 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій; набір або вербування дітей віком до п'ятнадцятих років до складу збройних сил чи груп або використання їх для активної участі в бойових діях;) віддання розпоряджень про переміщення цивільного населення з причин, пов'язаних з конфліктом, якщо тільки цього не вимагають міркування безпеки відповідного цивільного населення або настійна необхідність військового характеру; віроломне вбивство або поранення комбатанта ворога; заява про те, що пощади не буде; заповідання особам, які перебувають під владою іншої сторони конфлікту, фізичного каліцтва або здійснення над ними медичних чи наукових експериментів будь-якого характеру, що не обґрунтовані необхідністю медичного, стоматологічного або лікарняного лікування відповідної особи і здійснюються не в її інтересах та які призводять до смерті або серйозно загрожують здоров'ю такої особи чи осіб; знищення або захоплення майна ворога, крім випадків, коли таке знищення або захоплення настійно вимагаються обставинами конфлікту (підпункт е пункту 2 статті 8 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду). Інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права, а саме будь-яке з таких діянь, зокрема: умисне спрямування нападів на цивільне населення як таке або на окремих цивільних осіб, що не беруть безпосередньої участі у воєнних діях; умисне спрямування нападів на цивільні об'єкти, тобто об'єкти, що не є військовими цілями; умисне

використання голодування цивільного населення як методу ведення війни шляхом позбавлення його предметів, необхідних для виживання, у тому числі умисне створення перешкод для надання допомоги, як це передбачено відповідно до Женевських конвенцій (підпункт i, ii, xxv підпункту b пункту 2 статті 8 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду) [3].

Якщо держава-агресор штучно розпалює сепаратистський рух (маскуючи його під внутрішній конфлікт), дії таких проксі-груп, спрямовані на терор населення (вбивства, захоплення заручників), все одно підпадають під юрисдикцію Суду як воєнні злочини. Разом з тим, Римський статут ухвалювався у 1998 році, коли кібертероризму в сучасному вигляді ще не існувало, проте його норми є технологічно нейтральними і чудово застосовуються до новітніх форм терору. Криміналізується «умисне спрямування нападів на цивільні об'єкти, тобто об'єкти, що не є військовими цілями». Кібератаки або ракетні удари по енергетичній системі, водоканалах чи банківській системі, що є класичним методом сучасного інфраструктурного тероризму для дестабілізації держави, прямо підпадають під цей пункт. Умисні атаки на населення та створення нестерпних умов виживання, наприклад позбавлення електроенергії та тепла взимку, що можна кваліфікувати як створення умов для знищення (позбавлення предметів, необхідних для виживання).

Для цілей Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду «злочин проти людяності» означає будь-яке з таких діянь, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, з усвідомленням такого нападу, зокрема: інші нелюдські діяння подібного характеру, що умисно заподіюють сильних страждань чи тяжких тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному чи фізичному здоров'ю (підпункт k пункту 1 статті 7 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду) [3].

Масштабні інформаційно-психологічні операції, поєднані з кінетичним терором, які мають на меті створення тотальної паніки та зневіри, можна розглядати через призму цього підпункту: «нелюдські діяння подібного характеру, що умисно заподіюють сильних страждань чи тяжких тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному чи фізичному здоров'ю». Сучасний державний терор завдає суттєвої шкоди саме психічному здоров'ю цілої нації, руйнуючи соціальну згуртованість.

Юрисдикція Міжнародного Кримінального Суду обмежується найбільш тяжкими злочинами, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства. Відповідно до цього Статуту Суд має юрисдикцію стосовно таких злочинів: злочин геноциду; злочини проти людяності; воєнні злочини; злочин агресії (пункт 1 статті 5 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду) [3].

Відповідно до статті 8 bis Поправок до Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії «злочин агресії» означає планування, підготовку, ініціювання або вчинення особою, яка спроможна фактично здійснювати контроль за політичними чи військовими діями держави або керувати ними, акту агресії, який за своїм характером, тяжкістю та масштабами є грубим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй [4].

Отже, тероризм, як інструмент зовнішнього впливу, є складовою злочину агресії. Використання збройних угруповань, приватних військових компаній чи найманців державою проти іншої держави для руйнації її інституцій як підриг державотворення, – це сучасна форма ведення агресивної війни, яка має бути покарана. Відсутність легального визначення терміну «кібертероризм» чи «державний тероризм» у Римському Статуті Міжнародного Кримінального Суду 1998 року не створює правового вакууму. Як свідчить аналіз статей 7, 8 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду, будь-які спроби

дестабілізувати державу через атаки на її критичну інфраструктуру є не просто політичним тиском, а найтяжчими злочинами за міжнародним кримінальним правом.

Висновки. Сутність вищевикладеного зводиться до висновку, що сучасний державний тероризм, реалізований через залучення приватних військових компаній та угруповань, становить не просто військову чи безпекову загрозу, а є цілеспрямованим інструментом деконструкції державного суверенітету України. Делегування агресором права на насильство нерегульованим суб'єктам має на меті розмивання базової ознаки держави – монополії на легітимне застосування сили. У контексті вітчизняного державотворення це означає, що захист української державності вимагає не лише збройної відсічі, а й чіткої міжнародно-правової ідентифікації таких дій як найтяжчих злочинів проти суверенітету.

При цьому, аналіз норм Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду доводить, що умисні атаки на критичну інфраструктуру (позбавлення електроенергії, тепла та водопостачання) та масштабні інформаційно-психологічні операції кваліфікуються як воєнні злочини та злочини проти людяності. Їхня стратегічна мета – не досягнення військової переваги, а руйнація соціальної згуртованості Української нації, створення умов, нестерпних для виживання, та злам волі до опору. Відповідно, сучасне державотворення нерозривно пов'язане із формуванням інституційної та суспільної стійкості Української нації.

Положення Документа Монтре та концепція «відповідальності начальника» за Римським Статутом Міжнародного Кримінального Суду руйнують спроби держави-агресора анонімізувати свою участь у терористичних актах через «приватні контракти» або гібридні дії. Вище політичне та військове керівництво несе пряму кримінальну відповідальність

за дії підконтрольних їм угруповань. Для українського державотворення це має фундаментальне значення, оскільки фіксація цих злочинів є правовим підґрунтям для майбутніх трибуналів та стягнення репарацій, що є невід'ємним етапом відновлення історичної та юридичної справедливості.

Сучасний етап державотворення Української нації відбувається в умовах протидії акту агресії, який за своїми масштабами є грубим порушенням Статуту ООН. Відсутність прямого визначення «державного тероризму» в окремих конвенціях повністю компенсується існуючим міжнародним кримінальним правом. Завданням української правової доктрини та державної політики є активне застосування універсальної юрисдикції та механізмів Міжнародного кримінального суду для доведення того, що дії агресора – це не локальний конфлікт, а системна політика терору, що становить загрозу всьому міжнародному правопорядку.

Насамкінець необхідно зауважити про можливість надання визначення державного тероризму. Так, державний тероризм – міжнародно-протиправна та суспільно небезпечна діяльність держави, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій із використанням конвенційних збройних сил, приватних військових компаній, збройних угруповань, найманців, інструментів розвідки, зброї масового знищення та дезінформаційних кампаній з метою досягнення злочинних цілей. При цьому, злочинними цілями є фізичне знищення політичних опонентів, системна дестабілізація та підрив процесів державотворення, політичної незалежності й територіальної цілісності суверенних держав і націй.

Література:

1. The Geneva Declaration on terrorism. *UN General Assembly Doc. A/42/307*, 29 May 1987, Annex. URL: <https://web.archive.org/web/20140827073554/http://www.i-p-o.org/GDT.HTM> (date of application: 27.02.2026).
2. Montreux Document on pertinent international legal obligations and good practices for states related to operations of private military and security companies during armed conflict. *Swiss Initiative, in Cooperation with the International Committee of the Red Cross, on Private Military and Security Companies*. Montreux, 2008. URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede150311audmontreuxdocument_/sede150311audmontreuxdocument_en.pdf (date of application: 27.02.2026).
3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. *Офіційний вебсайт Верховної Ради України*. 1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 27.02.2026).
4. Поправки до Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії. *Офіційний вебсайт Верховної Ради України*. 2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004-10#n2 (дата звернення: 27.02.2026).

References:

1. The Geneva Declaration on terrorism. *UN General Assembly Doc. A/42/307*, 29 May 1987, Annex. URL: <https://web.archive.org/web/20140827073554/http://www.i-p-o.org/GDT.HTM> (date of application: 27.02.2026).
2. Montreux Document on pertinent international legal obligations and good practices for states related to operations of private military and security companies during armed conflict. *Swiss Initiative, in Cooperation with the International Committee of the Red Cross, on Private Military and Security Companies*. Montreux, 2008. URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede150311audmontreuxdocument_/sede150311audmontreuxdocument_en.pdf (date of application: 27.02.2026).
3. Rym's'kyj Statut Mizhnarodnoho Kryminal'noho Sudu. *Ofitsijnyj vebsajt Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/lavs/shov/995_588#Tekht (data zvernennia: 27.02.2026).
4. Popravky do Rym's'koho statutu Mizhnarodnoho kryminal'noho sudu schodo zlochynu ahresii. *Ofitsijnyj vebsajt Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/lavs/shov/995_004-10#n2 (data zvernennia: 27.02.2026).

Стаття надійшла до друку 01 березня 2026 року